

УДК 339.9

Міжнародні економічні відносини

Румянцев Анатолій Павлович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національний авіаційний університет*

Rumiantsev Anatolii

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the International Economic Relations and Business Department
National Aviation University
ORCID: 0000-0002-7531-654X*

Грущинська Наталія Миколаївна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національний авіаційний університет*

Hrushchynska Nataliia

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the International Economic Relations and Business Department
National Aviation University
ORCID: 0000-0002-5606-4666*

Пічкурова Зоя Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національний авіаційний університет*

Pichkurova Zoia

*PhD in Economics, Associated Professor of the
International Economic Relations and Business Department
National Aviation University
ORCID: 0000-0002-6561-8413*

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
УКРАЇНИ
TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS
OF UKRAINE**

Анотація. Стаття присвячена розгляду сучасних напрямів, особливостей трансформації міжнародних економічних відносин України (МЕВУ), зміст якої визначається як процес перебудови, здійснення структурних зрушень, впровадження інноваційних форм, методів, інструментів функціонування світогосподарських стосунків нашої держави. Досліджено основні передумови трансформації МЕВУ: а) глобалізація світового господарства; б) виклики науково-технічного прогресу; в) наслідки війни РФ проти України. У теоретичному аспекті обґрунтовано підхід до змісту діалектичної взаємодії МЕВУ та зовнішньоекономічної діяльності України (ЗЕДУ), які, відповідно, розглядаються як сутність та форма єдиного цілісного явища – системи міжнародних господарських зв'язків нашої держави. Особлива увага приділена аналізу трансформація таких складових МЕВУ: а) зовнішньоторговельні відносини; б) проблеми еміграції трудових ресурсів; в) адаптація до умов світового ринку робочої сили. Відмічено сучасні риси трансформації зовнішньої торгівлі, у процесі якої враховуються існуючі параметри експортно-імпортних операцій, регіональне зміщення обсягів зовнішньої торгівлі. Виокремлені напрями трансформації МЕВУ, що пов'язані з вітчизняною демографічною ситуацією. Вони характеризуються скороченням активної складової трудових ресурсів; зайнятих у сфері ЗЕД; припиненням підприємницької діяльності частиною приватного сектору, зорієнтованого на міжнародний бізнес; зменшенням переказів валютних коштів від працюючих за кордоном; витратами, що пов'язані з соціальним забезпеченням переселенців в Україні та за її межами. Як чинник проведення трансформації МЕВУ розглядається дія

міжнародних економічних санкцій проти рф. У якості перспективних напрямів дослідження трансформації МЕВУ, пропонується розгляд: а) особливостей прискореного розвитку зовнішніх зв'язків у сфері інформаційно-комунікативних послуг; б) специфіки впровадження у підприємства експортного сектору діджитал технологій; в) використання інноваційних форм міжнародної співпраці у світовому цифровому просторі.

Ключові слова: *глобалізація, трансформація міжнародних економічних відносин України, зовнішньоторговельні відносини, світовий ринок праці, міжнародні економічні санкції.*

Summary. *The article is devoted to consideration of modern directions, features of the transformation of international economic relations of Ukraine (IERU), the content of which is defined as the process of restructuring, implementation of structural changes, introduction of innovative forms, methods, tools of functioning of the world economic relations of our state. The main prerequisites for the transformation of the IERU have been studied: a) globalization of the world economy; b) challenges of scientific and technical progress; c) the consequences of the war of the Russian Federation against Ukraine. In the theoretical aspect, the approach to the content of the dialectical interaction of the IERU and the foreign economic activity of Ukraine (FEAU), which, respectively, are considered as the essence and form of a single integral phenomenon - the system of international economic relations of our state. Special attention is paid to the analysis of the transformation of the following components of the IERU: a) foreign trade relations; b) problems of emigration of labor resources; c) adaptation to the conditions of the world labor market. Modern features of the transformation of foreign trade are noted, in the process of which the existing parameters of export-import operations, regional displacement of foreign trade volumes are taken into account. The directions of the transformation of IERU related to the domestic demographic situation are highlighted. They are*

characterized by a reduction in the active component of labor resources; employed in the field of foreign trade; termination of entrepreneurial activity by a part of the private sector, oriented towards international business; reduction of currency transfers from workers abroad; expenses related to the social security of immigrants in Ukraine and abroad. The effect of international economic sanctions against the Russian Federation is considered as a factor in the transformation of the IER. As promising directions of research into the transformation of IERU, it is proposed to consider: a) features of the accelerated development of external relations in the field of information and communication services; b) specifics of implementation of digital technologies in enterprises of the export sector; c) use of innovative forms of international cooperation in the global digital space.

Key words: *globalization, transformation of Ukraine's international economic relations, foreign trade relations, global labor market, international economic sanctions.*

Постановка проблеми. Змістовні характеристики та напрями розвитку МЕНУ останнім часом набувають суттєвих змін. Це обумовлено, передусім, стрімким розвитком глобалізації світового господарства, всезростаючими новими викликами постіндустріальної революції, зокрема, до підвищення якісного рівня вітчизняного виробництва та його експортного потенціалу, провадження інноваційних структурних зрушень у національній економіці, виваженого використання сировинних, енергетичних ресурсів, модернізацію інфраструктурних об'єктів у сфері зв'язку, транспорту, транзитних сполучень, дотримання належних екологічних стандартів. З іншої сторони значним гальмівним суб'єктивно-політичним фактором, що обмежує національні можливості розвитку МЕН є триваюча військова агресія рф проти нашої держави. Збитки від неї для нашого суспільства по переднім оцінкам перевищують 500 млрд. дол. США,

та включають вартість зруйнованого виробничого, інфраструктурного, житлового фонду, припинення діяльності підприємств на окупованих територіях, відмежованих від єдиного національно господарського комплексу, і головне, це втрата співвітчизників, переселення працівників у західні області країни та до інших держав світової спільноти. Враховуючи зазначене доцільно дослідити параметри сучасного стану структурних складових МЄВ України, обґрунтувати необхідність здійснення розробки об'єктивних трансформаційних заходів щодо відновлення, стабілізації та подальшого розвитку, у тому числі і нових, напрямів зовнішньоекономічних зв'язків нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У іноземній та вітчизняній науковій літературі розгляд проблем розвитку міжнародних економічних відносин (МЄВ) займає вагоме місце. Зокрема, значний внесок у дослідження сутнісних рис, особливостей їх трансформації на глобальному, регіональному, національному рівнях зробили Адамс Ф., Браун С., Гальчинський А., Гересимчук З, Гонта О., Гюїда Й., Кеелей Б., Ліндерт П., Лукенбах Г., Мельник Т., Поліщук Л., Пунтігліано А., Салваторе Д., Сіденко В., Стаканов Р., Філіпенко А., Шнирков О. та інші [1-17]. У їх працях аналізуються методологічні питання дослідження глобальних трансформаційних процесів і в тому числі ті, що охоплюють МЄВ; розвиток інтеграційних відносин між національними господарствами; характер, галузева та регіональна спрямованість міжнародних торговельних відносин нашої країни; специфіка регулювання та напрями руху міжнародних міграційних потоків; реформування міжнародних фінансових відносин; нові форми економічної, правової іноземної допомоги; формування механізму виваженої взаємодії вітчизняних державних органів та приватного бізнесу з представництвами ТНК в Україні; створення умов для залучення та оптимального використання іноземних інвестицій тощо. Проте, в силу дії несприятливих факторів, передусім, продовження військових дій рф в

Україні, окреслені проблеми розвитку МЕН, та, зокрема, ті, що ґрунтуються на сучасних можливостях національного експортного потенціалу, необхідно досліджувати з метою забезпечення наукового обґрунтування заходів їх оптимального використання та коригування стратегічних орієнтирів трансформації системи міжнародних господарських зв'язків нашої держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціль статті полягає у дослідженні передумов та напрямів здійснення трансформації системи міжнародних економічних відносин України, зокрема основних її структурних ланок, зовнішньоторговельних відносин, економічних стосунків, пов'язаних з міжнародною міграцією робочої сили, передусім, вітчизняних трудових ресурсів, відносин щодо умов надання нашій державі матеріальної та фінансової допомоги, застосування міжнародних політичних економічних, правових механізмів, спрямованих на досягнення територіальної цілісності та повномасштабного суверенітету нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні економічні відносини нашої країни відіграють суттєву роль у розвитку національного господарства, суспільного життя, зростання добробуту населення. На початку набуття незалежності наша держава мала достатньо розвинутий промисловий комплекс, аграрний сектор, науково-технічний потенціал, сферу послуг, інфраструктурні галузі, систему освіти та охорони здоров'я. Як один із синтезуючих показників, що характеризував рівень розвитку нашої країни у той період, можуть слугувати приклади створення вітчизняних космічних ракет «Зеніт» - найкращих у світі у своєму класі, започаткування світових стандартів технологій електрозварювання, на кінець Україна за існуючим власним ядерним арсеналом була третьою державою світу. На жаль, з часом наші науково-технічні та оборонні позиції в силу політичних, економічних, фінансових, кадрових чинників були до

певної міри втрачені. Натомість останнім часом економічний, науково-технічний, соціальний розвиток нашої країни значно постраждав від глобальних кризових явищ, зокрема, у сфері фінансів, охорони здоров'я (пандемія Covid-19), і особливо, з початком у 2014 році, військових дій РФ проти нашої країни, що стали у 2022 році повномасштабною війною з народом України.

Наслідком ворожого вторгнення РФ стали значні руйнування вітчизняної промисловості, сільського господарства, об'єктів критичної та цивільної інфраструктури, закладів освіти, охорони здоров'я, вимушена внутрішня та іноземна міграція значної частини населення окупованих ворогом територій, прифронтових та інших областей нашої країни. Це відображають і загальні показники економічного розвитку вітчизняного господарства. За період війни економіка України скоротилася на 33,4 % [21], обсяг ВВП зменшився на 37,2 % [21], безробіття становило 40% [22], та стагфляція - 21,5 % [21]. Значно скоротилися обсяги виробництва важливих галузей вітчизняної промисловості: металургії, хімічної промисловості, машинобудування сфери транспортних послуг. Суттєво також зменшилися обсяги зовнішньої торгівлі: експорту на 32,3%, імпорту на 23,9 % [23].

Треба зазначити, що складна економічна ситуація залишиться в нашій державі і в наступному році. Про це свідчать статті державного бюджету України на 2023 рік [24]. Зокрема, доходи до державного бюджету заплановано у суммі 1,33 трлн. грн., видатки – 2,64 трлн. грн., дефіцит бюджету – 1,31 трлн. грн., граничний державний борг – 6,42 трлн. грн., інфляція становитиме 28 %, що на 21,8 % більше ніж у 2021 році. За попередніми розрахунками для стабілізації розвитку вітчизняної економіки у 2023 році потрібно 50 млрд. дол. США [25].

В цілому, падіння обсягу ВВП у 2022 році, скорочення обсягу зовнішньоторговельного обороту, зменшення чисельності населення, зокрема частки активної робочої сили, зайнятої у суспільному виробництві,

відтік іноземних інвестицій, зростання витрат з державного бюджету на зміцнення обороноздатності нашої країни, збільшення державного боргу, що зрівнявся з обсягом ВВП, безперечно, об'єктивно призвели до трансформації вітчизняних міжнародних економічних відносин. У даному контексті, на наш погляд, необхідно розглядати трансформацію МЄВ України, по-перше, як процес перебудови та адаптації до існуючого, реального стану економічного, фінансового, науково-технічного підґрунтя їх здійснення. По-друге, процес трансформації МЄВ України має розвиватись шляхом набуття виважених напрямів розвитку, зорієнтованих на світовий досвід впровадження їх інноваційних форм і методів функціонування та сучасних викликів науково-технічного прогресу.

Розгляд напрямів трансформації МЄВ України у теоретичному аспекті передбачає уточнення змісту останніх, конкретних їх форм прояву, методів здійснення, зв'язку та співвідношення з категорією ЗЕД України. У якості загального визначення змісту МЄВ України, їх варто розглядати як систему відносин між державами світу та їх представниками з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ та послуг. У цьому полягає їх економічна сутність. Щодо конкретних форм реалізації МЄВ України то вони на наш погляд, становлять зміст ЗЕД України. З позицій такого підходу можна відмітити діалектичний зв'язок між МЄВ України і ЗЕД України, який об'єктивно існує між ними як між сутністю явища і формою його прояву. Враховуючи таке органічне поєднання МЄВ України і ЗЕД України як цілісного утворення, необхідно відмітити багатогранність напрямів його розвитку, які під кутом зору аналізу їх трансформації потребують окремого дослідження.

Зважаючи на сучасні реалії функціонування вітчизняного господарства і вагомість його розвитку міжнародних відносин обміну та розподілу, доцільно зосередити увагу, перш за все, на трансформації міжнародних торговельних відносин нашої країни та відносин у сфері

розподілу трудових ресурсів, формування еміграційних потоків, участі у світовому ринку праці. Окремо заслуговує на увагу розгляд інститутів політичної, економічної, правової співпраці держав-партнерів України у напрямі забезпечення цілісності, національного суверенітету, як основи для проведення ефективної трансформації міжнародних економічних відносин нашої країни.

Трансформація МЕВ України у сфері обміну передбачає розгляд стану такої його складової як міжнародних торговельних відносин нашої країни. За час військової агресії РФ, зовнішньоторговельний оборот України значно скоротився, як зазначалось вище, і оцінювався у 80,3 млрд. дол. США [23]. Особливо, у першій половині 2022 року, значне падіння обсягів експорту було характерним для хімічних продуктів - на 68,9 %, металів та виробів з них - на 57,2 %, машин, устаткування і транспортних засобів - на 43,2%, мінеральної продукції - на 30,7%. Значно скоротилися обсяги імпорту, насамперед, машин та устаткування - на 20,4% [28]. Така ситуація у сфері зовнішньоторговельних відносин нашої держави об'єктивно призвела до суттєвої трансформації структури експорту та імпорту, зміні співвідношення вартісних і кількісних показників оцінки головних товарних позицій вітчизняного зовнішньоторговельного обороту.

В умовах війни важливим напрямом трансформації міжнародних торговельних відносин України є переміщення центру ваги експортно-імпортних операцій у центральні та західні регіони нашої країни. Про це свідчать, зокрема, дані про динаміку обсягу експорту та імпорту по регіонам нашої країни.

Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі України товарами

у 2021 та 2022 роках (у %)

	2021		2022	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
	у % до заг. обсягу	у % до заг. обсягу	у % до заг. обсягу	у % до заг. обсягу
Області України	100,0	100,0	100,0	100,0
Вінницька	1,9	1,0	3,3	1,1
Волинська	1,2	2,5	2,3	3,7
Дніпропетровська	17,9	8,1	15,7	7,6
Донецька	10,3	2,6	0,8	0,3
Житомирська	1,1	0,9	1,6	2,0
Закарпатська	2,5	2,3	4,4	3,3
Запорізька	7,0	2,8	8,0	2,6
Івано-Франківська	1,7	1,4	1,5	1,2
Київська	3,7	7,7	4,6	6,5
Кіровоградська	1,5	0,4	1,8	0,5
Луганська	0,2	0,4	0,0	0,0
Львівська	4,3	6,5	6,7	10,0
Миколаївська	5,1	1,6	4,1	1,6
Одеська	2,5	3,2	4,8	3,9
Полтавська	4,7	2,6	4,6	2,4
Рівненська	1,0	0,8	1,7	0,9
Сумська	1,6	1,2	1,5	1,0
Тернопільська	1,0	0,7	1,6	0,9
Харківська	2,6	3,3	1,9	2,3
Херсонська	0,6	0,4	0,2	0,1
Хмельницька	1,3	0,9	1,6	1,3
Черкаська	1,3	1,4	2,6	1,3
Чернівецька	0,3	0,3	0,6	0,8
Чернігівська	1,7	0,7	1,5	0,5
м. Київ	22,5	42,6	22,3	39,4

Джерело: складено авторами на основі [29]

Дані, наведені в таблиці, свідчать про суттєві зрушення у напрямі концентрації вітчизняних експортно-імпорتنих операцій, що, передусім, викликано агресією рф проти нашої країни. Основна тенденція цього процесу полягає у зростанні обсягів експорту та імпорту в окремих центральних та західних областях та суттєве їх зменшення у східних та південних регіонах нашої країни. Так, частка Вінницької області до

загального обсягу експорту України у 2021 році становила 1,9 %, а у 2022 році - 3,3 %. Відповідно, по Львівській області ці показники зросли з 4,3% до 6,7%; по Закарпатській з 2,5 % до 4,4%. За цей період, відповідно, зменшились ці показники по Донецькій області з 10,3% до 0,8%, по Луганській з 0,2% до 0,0% та по Харківській з 2,6% до 1,9%. З врахуванням наведеної характеристики трансформації зовнішньоторговельного потенціалу нашої країни, у регіональній площині, є підстави вважати, що цей вектор нарощування обсягів експорту-імпорту буде зростати, що потребує мобілізації використання існуючих сировинних, енергетичних, матеріальних, науково-технічних і трудових ресурсів.

Щодо перспектив трансформації зовнішньоторговельних відносин нашої держави, то їх можна узагальнити у наступному. По-перше, з врахуванням наслідків війни, основним завданням є відбудова, поновлення матеріально-технічної бази підприємств експортного профілю, досягнення стабільного рівня функціонування вітчизняної зовнішньої торгівлі. По-друге, доцільно в умовах сьогодення стимулювати подальший розвиток зовнішньоторговельного потенціалу у регіонах, що останнім часом формують основні статті експорту та імпорту нашої країни, за рахунок залучення іноземних інвестицій, державної фінансової підтримки, використання можливостей приватного бізнесу. По-третє, суттєвим напрямом трансформації міжнародних торговельних відносин є врахування глобальних тенденцій розвитку світового ринку товарів і послуг. У даному зв'язку, перш за все, йдеться про зрушення у структурі виробничих та обслуговуючих ланок зовнішньоторговельного комплексу, спрямованих на зміцнення конкурентних позицій у інноваційних сегментах світового ринку, зокрема, у сфері інформаційно-комунікативних технологій, утримання та посилення провідної ролі на ринку аграрної продукції, використання переваг геотериторіального розташування нашої країни шляхом проведення модернізації транзитної інфраструктури.

У даному контексті заслуговує на увагу співпраця України з державами-партнерами, міжнародними організаціями, передусім ООН, щодо розблокування міжнародних транзитних коридорів у рамках погодження спільної угоди «Зернова ініціатива». Її реалізація дозволила експортувати значні обсяги вітчизняної зернової продукції в межах укладених торговельних угод з країнами Європи, Азії, Африки. Всього з початку виконання цієї угоди з портів Великої Одеси вийшло 456 суден. На них було перевезено 10,7 млн тонн агропродукції, перш за все до країн, де склалася складна продовольча ситуація [28]. Така форма здійснення експортних операцій вимушена військовим блокуванням рф вітчизняних портів. Проте, треба відмітити, що зазначене транспортне забезпечення експортних операцій України сприяло, в цілому, стабілізації рівня вітчизняного зовнішньоторговельного обороту. Тому, використання даного експортного проекту можна також віднести до об'єктивного сучасного інструменту трансформації МЕРУ.

Окремо треба відмітити вплив ТНК на трансформацію зовнішньої торгівлі нашої держави, які майже повністю контролюють світові ринки та впроваджують нові форми міжнародних виробничих відносин, наприклад, таких як мережеві ланки створення вартості продукції. Останні передбачають здійснення підприємницької діяльності представництв, філіалів, відділень, підприємств ТНК, у тому числі, і на території України, що можна розглядати, як сучасні трансформаційні зміни у розвитку міжнародних економічних відносин на території нашої держави.

З огляду на сучасну демографічну ситуацію в Україні, важливим напрямом трансформації міжнародних економічних відносин є аналіз участі вітчизняних трудових ресурсів у світовому ринку праці. Нагальність розгляду цієї проблеми зараз постає особливо гостро у зв'язку з масштабами еміграції вітчизняної робочої сили. За оцінкою міжнародного валютного фонду обсяг вимушеної міграції у нашій країні перевищує 7,8 млн. чоловік,

що становить 1/5 населення України [26]. Зокрема, кількість виїхавших українців до Польщі становила 1,5 млн. чоловік, до ФРН – 1 млн., до Чехії – 455 тис., до Італії – 171,5 тис. та до Іспанії – 150,4 тис. [26] Відтік за кордон вітчизняної робочої сили вимагає трансформації відносин щодо регулювання цього процесу та врахування глобальних тенденцій розвитку світового ринку праці.

Зараз під впливом глобалізації відбуваються значні зміни в умовах створення та функціонування національних ринків праці, а також у розвитку міждержавної міграції робочої сили в масштабі світового економічного простору. Зростання потреб глобальної економіки у іноземній робочій силі різної кваліфікації стимулює процеси трудової міграції та, як наслідок, залучення у міжнародну виробничу діяльність іноземних трудових ресурсів. Необхідно відмітити, що вплив глобалізації на сферу зайнятості, трансформацію національних і регіональних ринків праці, а також на міграцію робочої сили проявляється по-різному в процесі формування світового ринку праці.

Однією з характерних рис глобалізації є також поступове зняття обмежень у переміщенні робочої сили між національними ринками та активізація міграційних рухів на ринках праці. Загалом, в результаті економічних перетворень у міжнародному середовищі, відбувається зміна ролі людини, людського капіталу та ринку праці як найбільш вагомих складових сучасної економіки знань. Зараз центральне місце на ринку праці належить вже новому робітнику, рисами якого є мобільність, освіченість, здатність знаходити у будь-якій країні земної кулі, відповідно до власних можливостей та здібностей, різні види працевлаштування.

Системна трансформація економіки України у напрямі розвитку ринкових відносин охоплює всі сфери національного суспільного виробництва і знаходить своє конкретне кінцеве відображення у рівні ефективності використання факторів останнього. Головним з них є робоча

сила, раціональне застосування якої у процесі переходу до ринку може здійснюватися на основі розв'язання низки суперечностей об'єктивного та суб'єктивного характеру. Вони обумовлені загальним рівнем та істотним спадом розвитку національного господарства, недостатньою конкурентоспроможністю вітчизняної продукції на світових ринках, політичною та фінансовою нестабільністю, недостатнім нормативно-правовим забезпеченням регулювання національного ринку праці, значною часткою тіньової економіки тощо.

За таких умов розв'язання проблем безробіття, працевлаштування, збільшення робочих місць, гарантованої та належної оплати праці, підвищення життєвого рівня населення вимагає, по-перше, зосередження державних та підприємницьких структур на всебічному використанні природних, виробничих, науково-технічних, трудових ресурсів та фінансових коштів у масштабах всієї країни й особливо на галузевому та регіональних рівнях.

По-друге, суттєвим напрямом розв'язання зазначених питань є налагодження стабільного господарського співробітництва України і насамперед безпосередніх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з іноземними партнерами, створення умов для формування сприятливого інвестиційного клімату. Останнє має орієнтуватися не лише на залучення в нашу економіку іноземних інвестицій, отримання цільових довгострокових міжнародних кредитів. Не менш важливими є заходи, які проводяться законодавчою та виконавчою гілками влади, з легалізації та використання в нашому господарстві грошових коштів вітчизняних підприємницьких структур, які знаходяться на їх рахунках у фінансових установах за кордоном.

По-третє, необхідно враховувати переваги, позитивні фактори, які мають місце при включенні України у світовий економічний простір. З позиції окреслених питань наша країна має, зокрема, виважено брати на

озброєння світовий досвід діджиталізації виробничих процесів, оплати праці, відповідного оподаткування, соціального захисту, підготовки кадрів і т.п. Поряд з цим інтеграція України в систему світового господарства передбачає і більш активну участь, у тому числі й на взаємній основі, у світовому ринку праці, дієвому регулюванні його окремих сегментів на національному, міждержавному рівнях у межах спеціальних міжнародних організацій. Зважаючи на те, що зараз вплив цього фактору на національну систему оптимального використання трудових ресурсів не є домінуючим, в кількісному вимірі незначний, його вага в майбутньому, безперечно, буде більш суттєвою.

Характеризуючи можливі трансформаційні напрями включення України у світовий ринок праці, слід мати на увазі, що цей процес органічно пов'язаний з міжнародним поділом праці. У теоретичному плані, міжнародний поділ праці трактується як метод раціонального використання суспільної праці в межах світового господарства. Такий підхід значно розширює спектр форм прояву міжнародного поділу праці, до будь-якої зовнішньоекономічної ситуації, яка здійснюється між партнерами на взаємовигідній основі. Звідси участь України в різноманітних формах міжнародного поділу праці, відповідно, означає розширення сфери її взаємодії зі світовим ринком праці.

У сучасних умовах Україна є повноцінним суб'єктом світового ринку праці й повинна у своїй зовнішній політиці враховувати об'єктивні тенденції, що притаманні його розвитку. Йдеться, насамперед, про інтенсифікацію цього процесу. Поряд з цим у процесі розробки стратегічних орієнтирів управління трудовими ресурсами, в цілому, та на рівні окремих груп працездатного населення доцільно враховувати дію об'єктивних стимулів, що спонукають еміграцію в Україні. До них належать, по-перше, незадовільні економічні умови життя працездатного населення. Його, насамперед, характеризують низький рівень заробітної плати, зубожіння

значної частини населення, інфляція, зростання вартості життєво необхідних послуг. По-друге, порівняно високий та стабільний рівень оплати праці в основних еміграційних центрах, що орієнтує на можливе задоволення існуючих потреб працездатних. По-третє, порівняно високий рівень організації управління трудовими процесами, сучасне технічне забезпечення виробництва. По-четверте, потреба в робочій силі за кордоном, належний рівень соціального захисту працюючих, існування умов для реалізації їх ініціативи, творчого пошуку, підприємницької діяльності в країнах-реципієнтах. По-п'яте екологічний стан країни-донора і країни-реципієнта, охорона навколишнього середовища. По-шосте, чинники політичного, військового, релігійного, національного, культурного характеру, що спонукають відтік робочої сили за кордон.

Наведені стимули, звичайно, визначають напрями участі України у світовому ринку праці. Орієнтири тут у різних груп, від'їжджаючих за межі нашої країни, різні. Проте найбільш вагомим тут залишається рівень потенційної заробітної плати, яка залежить від кваліфікації працюючих за кордоном. Звідси у процесі здійснення національної політики у сфері використання трудових ресурсів варто зосередити увагу на державних інтересах розвитку регіонів, галузей, видів виробництва через пошук шляхів дієвого стимулювання праці у визначених пріоритетних напрямках економіки. При цьому може мати місце й використання іноземних спеціалістів з метою досягнення істотних результатів від реалізації інноваційних господарських проектів.

Окремим напрямом регулювання участі України у світовому ринку праці має стати створення механізму оптимального використання трудових ресурсів на інтернаціональному рівні. Такий механізм, по суті, становить сукупність принципів, форм, методів, які використовуються нашою країною при здійсненні міжнародної міграційної діяльності. У структурі цього механізму можна виділити п'ять блоків. По-перше, це

інформаційний блок, де зосереджується інформація як про власні, так і про потреби в робочій силі і країн-реципієнтів. По-друге, це програмно-координаційний блок, у межах якого розроблюються концепції, положення дво- і багатосторонніх тривалих програм, фіксуючих можливості використання робочої сили на взаємовигідних засадах. По-третє, це організаційно-економічний блок, до якого можуть входити форми організації міжнародних міграційних процесів, конкретні напрями використання робочої сили в межах існуючих форм, господарського співробітництва між країнами світового співтовариства. По-четверте, це блок вартісних важелів, які мають втілюватись у вартості робочої сили в країнах-реципієнтах, рівні номінальної і реальної заробітної плати. По-п'яте, це правовий блок. До нього входять принципи, норми, положення, умови національного законодавства про порядок здійснення заходів щодо участі України, її представництв, юридичних, фізичних осіб у світовому ринку праці. Сюди також належать міждержавні угоди між країнами експортерами й імпортерами робочої сили, де головне місце мають займати умови трудової діяльності працюючих, підвищення кваліфікації, особливості соціального захисту. Важливою складовою цього блоку є нормативно-правове забезпечення таких міжнародних організацій, як МОП та МОМ. Положення правових документів цих організацій про регламентацію робочого часу, механізми руху робочої сили, гарантії заробітної плати, належного забезпечення умов праці та життя, соціальний захист, працю дітей та жінок, професійно-технічне навчання, страхування є вихідним у процесі розробки відповідних національних нормативно-правових актів та міждержавних угод про використання робочої сили. Формування та послідовне застосування дієвого механізму участі України у світовому ринку робочої сили дає змогу визначити певні наслідки здійснення цього процесу.

З погляду на національну стратегію використання трудових ресурсів участь України у міжнародному поділі праці та світовому ринку праці може оцінюватись позитивно в силу незворотності та формування більш ефективних структур інтернаціонального виробництва як на території нашої держави, так і в межах світового господарства. Позитивним та перспективним наслідком тут є можливість використання переваг міжнародного менеджменту, сукупного науково-технічного потенціалу країн світового співтовариства.

У межах стратегічних орієнтирів можна визначити й окремі конкретні наслідки зазначеного процесу. До них належать певне зниження рівня безробіття, підвищення кваліфікації робочої сили, підвищення життєвого рівня працюючих за кордоном та їх сімей, надходження інвестицій та кредитів, валюти, зростання конкурентоздатності товарів, зниження соціальної напруги тощо.

Серед несприятливих наслідків участі нашої країни у світовому ринку праці можна зазначити такі, як: зменшення трудового потенціалу країни, відтворення якого вимагає значних коштів та часу, зниження темпів науково-технічного прогресу в нашій державі, уповільнення росту внутрішнього валового продукту, зменшення надходжень до державного бюджету та інші. Проте немає підстав для абсолютизації позитивних чи негативних наслідків участі України у світовому ринку праці або якогось окремого з них. Їх всебічне вивчення та комплексний аналіз є важливою умовою оптимізації механізму участі нашої країни у світовому ринку праці та здійснення трансформації МЄВ України у напрямі виваженого використання вітчизняних трудових ресурсів на національному та інтернаціональному рівнях.

З метою забезпечення трансформації МЄВ України варто спиратись на політичну, фінансову, матеріальну, правову допомогу країн світової спільноти, які підтримують нашу державу у війні з РФ та сприяють

відновленню її суверенітету. Одним із важливих напрямів такої співпраці є запровадження міжнародних економічних санкцій (МЕС) до рф.

Запровадження міжнародних економічних санкцій (МЕС) країнами світової спільноти до окремих суб'єктів-порушників, загальноприйнятих норм міжнародного права, зафіксованих у відповідних документах, передусім ООН, інших міжурядових організацій, національному законодавстві держав-акторів глобальної всебічної співпраці є традиційним та, як свідчить світовий досвід, дієвим інструментом забезпечення суверенітету, недоторканності національних кордонів, невтручання у внутрішні справи, рівності партнерів у сфері взаємовигідної господарської взаємодії.

У даному зв'язку слід зазначити, що Україна, світове співтовариство у протидії військовій агресії рф керується положеннями конкретних документів міжнародного права та національного законодавства, у яких чітко визначено зміст МЕС та їх спрямованість на захист національного суверенітету в тому числі нашої країни. Йдеться, перш за все, про статтю 1 та 2 Статуту ООН, Конституцію України (статті 1 та 2), Закон України про санкції та інші правові документи, де визначені межі недопустимості порушення суверенних прав нашого народу [18, 19, 20].

Що стосується України, у даному зв'язку, по-перше, треба відзначити санкційну підтримку 41 країни світу нашої держави у боротьбі проти рф. Вона охоплює комплекс загальних санкцій, а саме: дипломатичних, економічних, фінансових, військових, торговельних, соціальних, демографічних, екологічних, інноваційних, науково-технічних, інформаційних, комунікативних, культурних, персональних та інших. По-друге, торкаючись регіональної спрямованості МЕС проти рф варто відзначити, що їх здійснюють в основному провідні економічно розвинуті країни світу, зокрема США, переважна більшість держав ЄС, Великобританія, Канада, Японія, Австралія, Тайвань, Корея та інші. По-

третє важливою особливістю запровадження МЕС до рф є їх чітко визначений секторальний напрям. Він передбачає введення великого спектру обмежувальних заходів, які значно стримують розвиток провідних галузей, видів виробництва, підприємницької діяльності та всього господарства країни-агресора. Йдеться, перш за все, про згортання, припинення економічних зв'язків у промисловості, зокрема, енергетичній, видобувній, металургійній, машинобудівній галузях, приладобудуванні, автомобілебудуванні, будівництві, у сфері транспортних сполучень, зв'язку, логістики, залучення іноземних інвестицій, реалізації інноваційних та космічних проєктів, банківської діяльності тощо.

По-четверте, означені санкції характеризується чіткою цілеспрямованістю та конкретними масштабами, і часовими межами. На сьогоднішній час проти рф вже запроваджено понад 6 500 санкційних заходів, що є найбільшою їх кількістю в історії застосування МЕС. Серед основних фактологічних даних про обсяги санкційних заходів проти рф варто відзначити замороження її валютних резервів за кордоном на суму понад 300 мільярдів доларів США і введення у дію газогону Північний потік-2, припинення господарських зв'язків з російськими суб'єктами підприємницької діяльності 62 найбільших іноземних компаній, припинення лізингових операцій у авіаційній галузі, відключення окремих банків від системи SWIFT, введення ЄС персональних санкцій проти 351 депутата російської Державної Думи та інші. Необхідно відмітити пакетний характер МЕС проти рф, що постійно продовжує чисельно зростати. Так, за визнання рф окупованих територій як державних утворень (ДНР, ЛНР) до рф застосовано перший пакет МЕС. Далі за військове вторгнення на Україну набули практичної дії 8 пакетів МЕС. А на черзі вже здійснюється розробка 9-го пакету МЕС, який передбачає повноцінне відключення російських банків від системи SWIFT, заборону на в'їзд до країн Європейського Союзу

для громадян держави-терориста росії та обмеження на російські енергоресурси [24].

По-п'яте, застосуванням МЕС проти рф, безумовно, веде до обмеження та припинення використання основних господарських та інноваційних екзогенних джерел її економічного розвитку. Внаслідок дії МЕС у рф скорочуються обсяги ВВП, зростають військові витрати, тіньова економіка, безробіття, інфляція, зменшуються можливості використання переваг світового науково-технічного потенціалу, знижується рівень життя населення, наростає соціальна напруга у суспільстві тощо.

У межах розгляду сучасних МЕС, що застосовуються до рф у зв'язку з її агресією проти нашої країни треба особливо відмітити допомогу, яку надають держави світу Україні, серед яких лідерами є Польща, Естонія, Латвія, США, Литва. Україна отримала €84 млрд міжнародної допомоги від початку повномасштабного російського наступу. З цієї суми €39 млрд становить військова допомога, €32 млрд – фінансова, €13 млрд – гуманітарна. Ще €10 млрд – витрати на утримання переміщених осіб [27]. Ці кошти використовуються для зміцнення вітчизняного військового, економічного потенціалу, вирішення гуманітарних, соціальних, інфраструктурних, енергетичних проблем, які значно поглибилися останнім часом.

В цілому, всебічна підтримка та матеріальна, фінансова і соціальна допомога країн світової спільноти сприяє забезпеченню умов для відновлення національного суверенітету України в межах принципів, обов'язків і прав, які має наша держава як засновник і член ООН. Враховуючи наслідки агресії рф проти нашої держави, набуття Україною повномасштабного суверенітету можливе при здійсненні, зокрема, наступних передумов. По-перше, беззастережно має бути поновлена територіальна цілісність нашої держави шляхом повернення тимчасово окупованих територій. По-друге, досягнення беззастережного підтвердження в рамках відповідних багатосторонніх міжнародних

договорів, що передбачають обов'язкову участь провідних країн світового співтовариства, недоторканності національних кордонів нашої держави. По-третє, країна-агресор має у повному обсязі відшкодувати заподіяні матеріальні збитки від руйнування нею об'єктів вітчизняного господарського комплексу, втрати житлового фонду українського народу, фінансово компенсувати жертви серед мирного населення та поновлення здоров'я постраждалих від військових дій. Зосередження зусиль України та дружніх їй держав у зазначених напрямках, без сумніву, приведе до утвердження національного суверенітету нашої держави у тих законодавчо закріплених межах, які існували на час проголошення її незалежності. Це стане запорукою проведення повномасштабної трансформації МЄВ, яка охопить всю територію нашої держави і створить умови для розширення та ефективного функціонування зовнішньоекономічних стосунків України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження трансформації МЄВ України дає підстави для наступних висновків.

1. Визначені передумови, що зумовили здійснення трансформації МЄВ України. До них віднесені: по-перше, розвиток процесу глобалізації світового господарства, що охоплює всі його структурні ланки, у тому числі економічні стосунки між державами та їх представниками; виклики постіндустріальної революції; поглиблення міжнародного поділу праці, інтеграційних процесів; диверсифікація світового ринку товарів, капіталів, робочої сили, послуг, інтелектуальної власності. По-друге, агресія РФ проти України, що призвела до окупації окремих територій нашої держави; руйнувань промислових об'єктів критичної та цивільної інфраструктури, комунікацій, закладів освіти, охорони здоров'я; вимушеної міграції та еміграції населення, робочої сили. По-третє, необхідність у відмічених несприятливих умовах впровадити виважені заходи, що спрямовані на забезпечення стабільного функціонування МЄВ України.

2. Обґрунтовано зміст діалектичного взаємозв'язку категорій МЕВ України та ЗЕД України, які характеризують цілісне системне утворення – світогосподарські зв'язки нашої країни, та, відповідно, співвідносяться як його сутнісні риси МЕВУ та багатогранні форми і методи їх прояву ЗЕДУ.

3. Визначені загальні напрями трансформації МЕВ України по-перше, проведення структурної територіальної перебудови, переміщення підприємств, робочої сили у безпечні райони країни, та їх адаптації до використання регіональних ресурсів; по-друге, налагодження співпраці з країнами-партнерами, міжнародними інституціями задля підтримання та оперативного реформування вітчизняного експортного потенціалу; по-третє, в умовах дії глобальних трансформаційних процесів реформування МЕВ України має враховувати інноваційні форми, інструменти розвитку світогосподарських зв'язків, сукупний досвід, переваги господарської взаємодії економічно розвинених країн.

4. Визначені напрями стабілізаційної трансформації зовнішньоторговельних відносин України, що передбачають: зростання експортного потенціалу регіонів; погодження з країнами-партнерами відкриття заблокованих торгових транспортних коридорів; раціональне використання об'єктів експортної інфраструктури.

5. Виокремлені особливості проведення трансформації відносин, щодо участі України у світовому ринку праці, зокрема, розв'язання проблем з працевлаштуванням, соціальним захистом переселенців з України; напрями адаптації до сучасних структурних зрушень у світовому ринку праці в сторону зростання потреби до залучення іноземної, в тому числі вітчизняної, висококваліфікованої робочої сили до розвинутих країн; формування належних умов праці для робітників, спеціалістів у межах нашої країни з метою стримання емігрантських настроїв.

6. Обґрунтована роль застосування економічних санкцій країнами партнерами України до РФ як факторів впливу на досягнення припинення

війни та набуття повномасштабної цілісності і національного суверенітету, що є однією з основних умов проведення раціональної трансформації МEB України.

7. Пріоритетними перспективами подальшого дослідження проблем трансформації МEB України можна вважати: а) зростання міжнародного забезпечення цифровізації національної економіки; б) прискорений розвиток надання міжнародних інформаційно-комунікативних послуг; в) формування можливостей для використання інноваційних діджитал технологій у вітчизняних галузях та видах виробництва експортного профілю.

Література

1. Adams F.G. *Globalization Today and Tomorrow*. London ; New York, 2011
2. Браун С. Іноземна допомога на практиці / пер. з англ. К. : Основи, 1994. 185 с. ISBN 5-7707-5624-1
3. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти. К. : Либідь, 2006. С. 240-267.
4. Герасимчук З.В., Гонта О.І. Транснаціоналізація економіки регіонів України: Теорія, методологія, практика. Луцьк, 2011. 264 с.
5. Guida J.G. *Internationale Volkswirtschaftslehre. Eine Empirische Einfduhrung*. Stuttgart, 2007.
6. Keeley B. *International Migration. The Human Face of Globalisation*. OECD. Paris, 2009.
7. Линдерт П.Х. Экономика мирохозяйственных связей / Пер. с англ. М., 1992.
8. Lukenbach H. *Grundlagen der Internationalen Wirtschaftspolitik // Internationale Handels-politik*. Munchen, 2010.
9. Мельник Т.М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції. К., 2007. 396 с.

10. Поліщук Л.С. Економіка та зовнішньоекономічні зв'язки України. К., 2013.
11. Puntigliano A.R. 21-st century Geopolitics: Integration and Development in the Age of Continental States // Territory, Politics, Governance. 2017. Vol. 5. Nr. 4.
12. Salvatore D. International economics. Trade and Finance. Singapore, 2014. 787 p. URL: <https://www.academia.edu/31514196/Salvatore>
13. Сиденко В.Р. Глобалізація – європейська інтеграція – економічне розвиток: українська модель. К., 2011. Т. 2. 448 с.
14. Стаканов Р. Д. Регіональна політика регулювання міжнародної трудової міграції. Ужгород, 2017. 462 с.
15. Філіпенко А.С. Міжнародні торговельні зв'язки України: генезис і структура. Навч. посіб. К. : Знання України, 2008.
16. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини. Історія. Теорія. Політика. Київ : «Либідь», 2019. 890 с.
17. Шнирков О.І. Торговельна політика ЄС щодо України. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2004. №45, Ч.2. С. 202-206.
18. Статут ООН, Організація Об'єднаних Націй. Збірник документів. Документ № 995010 від 16.09.2005. Ст. 1, 2.
19. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. №30. Ст. 1, 2.
20. Закон України «Про санкції», прийнятий 14 серпня 2014 року.
21. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyiny-zvit-lipen-2022-roku>
22. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny>
23. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=7e82c6e6-e65b-44ae-8a9a-48b6851f6d47&tag=Infografika-import->

- 24.URL: https://ukurier.gov.ua/media/newspaper/adv/2022-11-30/30_P1-16Lr.pdf
- 25.URL: <https://forbes.ua/money/u-2023-mu-ukrainska-ekonomika-pripinit-padinnya-ale-yakim-bude-zrostannya-chogo-chekati-biznesu-nastupnogo-roku-03112022-9445>
- 26.URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakyyx-krayinax-yevropy-najbilshe-ukrayinskyx-bizhencziv>
- 27.URL: <https://forbes.ua/inside/polshcha-estoniya-ssha-ta-shche-17-krain-yaki-naybilshe-dopomagayut-pid-chas-viyni-reyting-druziv-ukraini-vid-forbes-24082022-7895>
- 28.URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/14/693788/>
- 29.URL:https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/oep/oep_u/arh_oep2021.html

References

1. Adams F.G. Globalization Today and Tomorrow. London ; New York, 2011
2. Braun S. Inozemna dopomoha na praktytsi / per. z anhl. K. : Osnovy, 1994. 185 s. ISBN 5-7707-5624-1
3. Halchynskyi A. Hlobalni transformatsii: kontseptualni alternatyvy: Metodolohichni aspekty. K. : Lybid, 2006. S. 240-267.
4. Herasymchuk Z.V., Honta O.I. Transnatsionalizatsiia ekonomiky rehioniv Ukrainy: Teoriia, metodolohiia, praktyka. Lutsk, 2011. 264 c.
5. Guida J.G. Internationale Volkswirtschaftslehre. Eine Empirische Einfduhrung. Stuttgart, 2007.
6. Keeley B. International Migration. The Human Face of Globalisation. OECD. Paris, 2009.
7. Lyndert P.Kh. Экономыка myrokhoziaistvennykh sviazei / Per. s anhl. M., 1992.

8. Lukenbach H. Grundlagen der Internationalen Wirtschaftspolitik // Internationale Handels-politik. Munchen, 2010.
9. Melnyk T.M. Mizhnarodna torhivlia tovaramy v umovakh hlobalnoi konkurentsii. K., 2007. 396 s.
10. Polishchuk L.S. Ekonomika ta zovnishnoekonomichni zviazky Ukrainy. K., 2013.
11. Puntigliano A.R. 21-st century Geopolitics: Integration and Development in the Age of Continental States // Territory, Politics, Governance. 2017. Vol. 5. Nr. 4.
12. Salvatore D. International economics. Trade and Finance. Singapore, 2014. 787 r. URL: <https://www.academia.edu/31514196/Salvatore>
13. Sydenko V.R. Hlobalyzatsiia – evropeiskaia yntehratsiia – ekonomycheskoe razvytye: ukrajnskaia model. K., 2011. T. 2. 448 s.
14. Stakanov R. D. Rehionalna polityka rehuliuвання mizhnarodnoi trudovoi mihratsii. Uzhhorod, 2017. 462 s.
15. Filipenko A.S. Mizhnarodni torhivelni zviazky Ukrainy: henezys i struktura. Navch. posib. K. : Znannia Ukrainy, 2008.
16. Filipenko A.S. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Istoriia. Teoriia. Polityka. Kyiv : «Lybid», 2019. 890 c.
17. Shnyrkov O.I. Torhovelna polityka YeS shchodo Ukrainy. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, 2004. №45, Ch.2. S. 202-206.
18. Statut OON, Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. Zbirnyk dokumentiv. Dokument № 995010 vid 16.09.2005. St. 1, 2.
19. Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1996. №30. St. 1, 2.
20. Zakon Ukrainy «Pro sanktsii», pryiniaty 14 serpnia 2014 roku.
21. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2022-roku>

22. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny>
23. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=7e82c6e6-e65b-44ae-8a9a-48b6851f6d47&tag=Infografika-import>
24. URL: https://ukurier.gov.ua/media/newspaper/adv/2022-11-30/30_P1-16Lr.pdf
25. URL: <https://forbes.ua/money/u-2023-mu-ukrainska-ekonomika-pripinit-padinnya-ale-yakim-bude-zrostannya-chogo-chekati-biznesu-nastupnogo-roku-03112022-9445>
26. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakyx-krayinax-yevropy-najbilshe-ukrayinskyx-bizhenciv>
27. URL: <https://forbes.ua/inside/polshcha-estoniya-ssha-ta-shche-17-krain-yaki-naybilshe-dopomagayut-pid-chas-viyni-reyting-druziv-ukraini-vid-forbes-24082022-7895>
28. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/14/693788/>
29. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/oep/oep_u/arh_oep2021.html